

тоді, як багато важить сестринська турбота та захист.

Через деякий час дізналась про її страшну хворобу і смерть. Поїхала до Києва на похорон. Це було 19 листопада 1991 р. До ночі виступали друзі на її свіжій могилі “українських митців” на Байковому цвинтарі. Не хочеться вірити, що такої світлої людини уже нема...

Ви померли... неправда... о, ні
Ви живете серцями синів
Ви піднялись високо, високо
Ген на крилах святих ангелів...

Так звучать слова мого вірша, присвяченого Зені.

Через рік ми з кандидатом історичних наук, співробітником відділу франкознавства Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАНУ Андрієм Франком та Лідією Іваницькою організували музей І.Франка у Калуші. Велику допомогу і сприяння одержали від мера Романа Сушка та громадськості міста. П'ятнадцятирічна важка боротьба за можливість мати музей письменника в місті увінчалась успіхом. За цей час мною було відіслано понад 60 листів у вищі інстанції (міністерства, відомства, управління), але тільки в серпні 1992 р. ми урочисто відкрили музей. Під музей я віддала власний будинок, врятований від знесення. Зеня постійно підтримувала мене в цій справі. Музей працює вже 11 років. Під керівництвом ентузіастки своєї справи директора музею Лідії Іваницької тут влаштовуються наукові конференції, франківські читання, виставки, свята Франкового роду. Декілька разів ми організували виставку до дня народження Зеновії. Мій син Андрій Франко виступав із доповіддю про її мовознавчу спадщину, захистив дисертацію “Наукова, організаційна і видавнича діяльність Івана Франка у Науковому товаристві ім. Т.Г.Шевченка” та виступив на науковій конференції в Музеї Івана Франка у Львові.

Пам'ять про Зеню, її світлий образ ніколи не згаснуть у моїй свідомості.

м.Львів

Іван Скибак

УЛЯНА КРАВЧЕНКО — СОРАТНИЦЯ КАМЕНЯРА*

Українська поетеса, прозаїк, публіцист, перекладач, педагог, літературна учениця і сподвижниця І.Я.Франка Уляна Кравченко (Юлія Шнайдер) народилася 18 квітня 1860р. в містечку Миколаєві-Дністровському. На той час воно нагадувало радше село — гарне, чисте, чепурне. Саме тут зароджувалася ніжна любов майбутньої поетеси до рідного краю, до його природи, до багатостраждального люду.

Про батька Уляни Кравченко знаємо небагато, — лише те, що служив комісаром при старостві Жидачівського повіту, був людиною освіченою й гуманною, писав і друкував вірші, улюблену доньку виховував як патріотку українського народу, хоч за походженням був німцем. Саме батько дав дівчині добрі знання з німецької мови і ввів її в німецьку культуру. Помер він, коли дівчинці було лише десять років.

Про матір — Юлію Лопушанську — відомо, що походила вона з родини греко-католицького священика. Отримала традиційне домашнє виховання та освіту, вміла грати на фортепіано. Власне мати прищепила доньці любов до рідної пісні й мови, до землі, на якій жила, і до знедолених.

Як і мати, Юлія здобула домашню освіту, а 1877 р. її відправили до дядька Омеляна Лопушанського у Львів, де дівчина вступає до вчительської семінарії. Саме тут вона захоплюється творчістю І.Котляревського, Т.Шевченка, М.Шашкевича, Марка Вовчка та І.Франка.

У семінарії Ю.Шнайдер починає “звіряти свої тайни карткам білого паперу”. У цей

*Виступ на конференції у Трускавці, присвяченій 150-річчю від дня народження І.Франка (у скороченому вигляді).

час вона пише повість “Марта”, оповідання “Калитка” і пробує сили в поезії. Але вірші з-під її пера виходять анемічні, бліді.

У семінарії в загальних рисах формується її світогляд, характер і напрям думок. Та за мурами семінарії вирує життя, відбуваються події, які мають мало спільного із семінарським життям. Засновуються нові студентські журнали, а в них найсильніше лунає голос Мирона (Івана Франка), з яким Ю.Шнайдер усією душею мріє познайомитися.

Закінчивши Львівську вчительську семінарію, Ю.Шнайдер того ж таки року надсилає редакції журналу “Зоря” свою повість “Марта”, а поміж сторінками “випадково” залишає невеличку ліричну поезію. На щастя, рукописи потрапляють до рук І.Франка.

З того часу починається щира й ніжна дружба двох поетів-земляків, але поки що лише листовна.

Майже в кожному листі Франко-редактор писав: “Присилайте вірші!”

Ю.Шнайдер усвідомлювала, що то мали бути не просто вірші, а твори з мудрим змістом і досконалі за формою, адже І.Франко вимагав від кожного поета відповідальності перед своїм сумлінням за те, що він пише, як пише і для чого пише...

Отож під натхненним впливом Каменяра розвивався й міцнів яскравий талант Ю.Шнайдер. Успіхи учениці тішили вимогливого й суворого вчителя. Твори поетеси все частіше з’являлися то в тому, то в іншому, керованому І.Франком, львівському часописі. Ім’я Ю.Шнайдер набуває популярності.

Три роки дівчина вчителює в Бібрці, куди була направлена після закінчення семінарії. Офіційно її роботу визнали бездоганною, але шкільна рада не затвердила Ю.Шнайдер на посаді “сталої вчительки”, бо вона була надто вільнодумна і незалежна. Вона не схилиє голови перед “партією” містечкових реакціонерів, які задалися метою викоринити у школі все українське.

У першому томі видання “З Трускавця у світ хмародерів” (Львів — Нью-Йорк, 1933) О.Пристає читаємо: “Від 1896 р. до 1900 була тут учителькою Кароліна Селінська, а по ній назначили вчителькою жінку Нементовського, Таню Юлію рожд. Шнайдер. Це є наша письменниця, яку знаємо в українській літературі під псевдонімом Уляна Кравченко. Враз зі своїм чоловіком учителювала у Трускавці до 1904 р.” (Нементовський працював у Трускавецькій школі з 1890 р. — *І.С.*).

На цьому періоді життя Ю.Шнайдер варто зупинитися докладніше. Після канікул 1886р. вона почала вчителювати в Лужку Долішньому, а 22 листопада виходить заміж за сільського вчителя, поляка Яна Нементовського. Що стало причиною такого поспішного кроку? Можливо, повернення з Києва І.Франка після одруження з Ольгою Хоружинською?..

Кохання? Зневіра? Розчарування? Розпука? Безвихідь? Згадаймо, що до Лужка Долішнього Ю.Шнайдер жила в Руденці в польському середовищі і в листі до І.Франка писала: “Серед поганої ляшні жити мені обридло, як ніколи, яки жива зістануся, з вересньом приїжджаю до Львова”. І раптом таке рішення...

Чи була вона щаслива з Яном Нементовським? З’ясувати це певною мірою може допомогти запис, зроблений Ю.Шнайдер того ж 1886 р. в с.Лужок: “Покривджена... сумна... переможена звертаюся до тебе, природо-нене, джерело життя, заспокоєння!” І в листах, і у віршах також часто містяться натяки на нещасливе подружжя.

Перший лист Уляни Кравченко (*шнайдер* укр.мовою — кравець. Уперше під цим псевдонімом твори Ю.Шнайдер були опубліковані І.Франком у травні 1887 р. — *І.С.*) до І.Франка датований 23 січня 1891 р. У ньому зокрема читаємо: “Вкінці я, як і все, лишаю Вам оцінку, — котрі вірші увідуть, а котрі шкода печатати. Недавно сказано мені: “Вас Франко зробив великою”. Се ж і правду сказав (хоч не щиро дума він), бо тільки великий може когось другого двигнути до великості і світла, і то без зависти і без утрати своєї великості! Якому-небудь дуракові не удали б ся подібні речі! Се ж правда, — Ви часто одним словом звертали і звертаєте хід думок моїх вище! (Поки що прошу, щоб сі слова і мої найближчі не знали!)”.

У листі Уляни Кравченко до І.Франка за 1891 р. читаємо:

“Високоповажний брате!

Я сьогодніні вакації перебуваю в Уричі, де до мене ніякі вісті літературні не доходять.

Дуже утішилася я, коли муж приніс мені прислані Вами книжечки “На новий шлях”, тим більше, що не знала я досі певно, що Ви рішилися мої стишилища у Вашій поважній бібліотеці літературно-науковій помістити. За що, розуміється, я вам дуже вдячна. Я просила мужа, щоби він за поворотом до Трускавця (що, мабуть, наступить завтра) відослав Вам на покриття накладу сеї книжечки 20 гульденів, а Ви будете ласкаві прислати мені тільки 200 книжечок екземплярів подвійної вартості. Моєї пайки зрікаюся на річ прочих видавництв, бібліотеки...”

А в грудні 1893 р. Уляна Кравченко звертається до поета із запрошенням відвідати місто Трускавець:

“Високоповажний пане!

Дякую за милу несподіванку, яку Ви мені присланем віршів зробили, тим більше, що я й не гадала, щоб Вам ті мої гереції придалися до “Ж.[иття] і С.[лова]”. Я власне на Зелені свята вибиралася до Львова; але дізнавшись з Вашого листу, що Ви виїжджаєте, відложила я свій приїзд на пізніше. Може, удасться мені ще перед вакаціями бути у Львові. Вакації і я рада б перебути в місци, де б був ліс і річні купелі, але, здається, буду мусіла і сего року зістати в Трускавці. Я просила мужа, щоби він тут розглянувся за помешканням для Вас, і він говорив з лісним мійського лісу. У сего лісного можна би дістати покій і кухню. Єсть се місце дуже красне і тільки півгодини дороги до Трускавця. Молоко, жентицю і все проче можна дістати, коли б жінка схотіла тут приїхати, мені було б дуже мило хоч на короткий час мати єю близше себе. Я докладніше довідаюся і сподіваюся незадовго сама Вам оповістити за те місце.

Тимчасом здоровлю сердечно, Юлія”.

На жаль, поки не вдалося з’ясувати, чи відгукнувся І.Франко на запрошення своєї учениці.

Варто зазначити також, що Уляна Кравченко брала активну участь у громадському житті Сільця та Трускавця. Це яскраво ілюструє її лист до І.Франка від 7 серпня 1894 р.

“Високоповажний Добродію!

Дякую за скоре переданє і поміщенє кореспонденції і посилаю причину до неї, а також другу корес[понденцію] з Трускавця о вечерку Бояна. Прошу передати їх редакції “Kurjera”. Єсли залучений переклад віршів “Я ваша” подобається Вам, то дайте го до “Tugodnia dodat. Lit. Kujera”.

У листах-відповідях І.Франка згадки про Трускавець відсутні. Можливо, вони були в тих листах, які, за свідченням Дениса Лукіяновича, Уляна Кравченко 1926 р. відмовилася передати до архіву при бібліотеці Наукового Товариства ім. Шевченка і чомусь “ховала їх до себе під матрац”. Імовірно також, що згадки про Трускавець були в тих Франкових листах, які поетеса восени 1914 р. закопала в лісі біля Трускавця. Частина з них удалося врятувати, а про ті, що зітліли в землі, авторка писала: “Вид тих листів, що були в могилі, непокоїв мене. Я прочувала туземну розлуку з Ним. І на хвилях леготу посилала я прохання: “О, не звертай на тиху путь прощань. Остань ще тут, де рідний люд Твоїх побідних жде пісень!..” Вид тих нечітких, знищених листів був для мене неначе знаком заховання тайни їх перед світом...”

